

До питання про процес психолого-педагогічної корекції загального недорозвитку мовлення у дітей-сиріт дошкільного віку

Стаття містить результати теоретико-експериментального вивчення питання психолого-педагогічної корекції загального недорозвитку мовлення у дітей-сиріт дошкільного віку, розгляд шляхів оптимізації цього процесу.

Ключові слова: діти-сироти, загальний недорозвиток мовлення, корекційна робота.

Статья помещает результаты теоретико-экспериментального изучения вопроса психолого-педагогической коррекции общего недоразвития речи в детей-сирот дошкольного возраста, обзор путей оптимизации этого процесса.

Ключевые слова: дети-сироты, общее недоразвитие речи, коррекционная работа.

Актуальність проблеми адаптації дітей-сиріт із ЗНМ до умов соціального середовища посилюється тим, що вони мають обмежені адаптаційні можливості, оскільки повільніше засвоюють правила спілкування між дітьми і дорослими у різних соціальних середовищах.

Проблему корекції мовлення та адаптації дітей із ЗНМ до умов соціального середовища досліджували такі вчені як Н.А. Власова, Л.С. Волкова, Р.І. Лалаєва, Є.М. Мастюкова, Б.М. Гриншпун, Г.В. Чіркїна, В.І. Селіверстов, С.Н. Шаховська, Т.Б. Філічова, Л.І. Беякова, О.В. Правдіна, Є.Ф. Рау, Ф.А. Рау, М.Є. Хватцев, О.М. Леонтьєв, А.В. Запорожець, С.Л. Рубінштейн, Р.Є. Левіна та інші. Проблеми адаптації цієї категорії дітей до мінливих вимог життєдіяльності (дошкільний заклад, школа тощо) у науковій літературі, присвяченій цій категорії дітей, розглянуті недостатньо.

Г.А. Волкова подає систему психолого-педагогічної корекції деприваційних порушень у дітей. Вона розкриває результати обстеження дітей дошкільного віку, що знаходяться

у дитячому будинку [3]. Це обстеження включало збір анамнезу, соматичне, неврологічне, психіатричне, психологічне обстеження. В анамнезі з'ясовувались соціальні, сімейні та особистісні фактори, що зумовлюють психічну депривацію. Соматичне обстеження розглядалось як складова частина діагностики депривації. Неврологічне було скероване на розрізнення деприваційних наслідків від порушень енцефалопатичного походження. Психіатричне було спрямоване на розрізнення затримки розвитку від олігофренії (обстеження проводились відповідними спеціалістами). У закладах закритого типу мають місце різні види депривації: сенсорна, рухова, інформаційна, соціальна, материнська, емоційна, когнітивна та інші [4].

Наслідки соціальної ізоляції проявляються у дітей 2-4 років у вигляді низької фрустраційної толерантності, в порушеннях у процесах становлення особистості і розвитку спілкування з дітьми та дорослими. Найбільш сприятливі до наслідків деприваційних ситуацій середовища діти з так названою легкою дитячою енцефалопатією, які потрапили до дитячого будинку з асоціальних сімей. Легка енцефалопатія і депривація створили дисгармонійний розвиток психічних функцій та різноманітних труднощів поведінки. Одні діти гіперактивні, неспокійні, імпульсивні, нецілеспрямовані. Інші – безініціативні, образливі, капризні, не зосереджені. І ті й інші не здатні до конструктивної самостійної діяльності. Діти, як звичайно, відчувають страх до нової іграшки, нового предмета, незнайомої людини [4].

Наслідки різноманітних видів депривації мають негативний вплив на процес становлення особистості і поведінку дітей, які виховуються поза сім'єю.

Щоб визначити рівень інтелектуального розвитку та готовність дитини до школи, було використано тест Ю.З. Гільбуха, який дає можливість дізнатися про стан фонематичного слуху, стан словника, короткочасної пам'яті та умовисновків.

Розв'язання поставлених завдань передбачало порівняння особливостей мовленнєвого розвитку та психолого-логопедичної корекції ЗНМ у дітей дошкільного віку в дитячому садку та в закладі закритого типу.

Першим етапом роботи стало визначення стану мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку за допомогою аналізу

мовленневих карт, які ведуться логопедом. На основі аналізу отриманих експериментальних даних, керуючись періодизацією проявів ЗНМ Р.Є. Левіної [4], визначено, що у (62,5%) дітей контрольної групи (КГ) переважає ЗНМ третього рівня, у (37,5%) дітей – ЗНМ другого рівня.

Такі діти володіють фразою, хоча й непоширеною (іменник – дієслово). Неточно вживають деякі слова. У них недостатньо сформовані граматичні категорії, характерні порушення звуковимови і структури слова.

У всіх дітей-сиріт, які входили до експериментальної групи, виявлено загальний недорозвиток мовлення, причому переважає другий рівень мовленнєвого недорозвитку. Вони користуються простими, непоширеними фразами, не узгоджують слова у реченні. Розуміння мовлення збережене, відповідають на запитання тексту. Проте спостерігаються порушення всіх видів експресивного мовлення: пояснювального, описового, розповідного.

На другому етапі дослідження було проведено опитування вихователів, яке дало змогу зробити первинні висновки про особливості кожної дитини. Так, визначено, що серед досліджуваних дітей дитячого садка 31,25% спілкуються з дорослими, а 18,75% погано спілкуються; спілкуванню з дітьми надають перевагу 43,75% дітей, одна дитина в однаковій мірі любить гратися з іншими дітьми та одна. Щодо гри – то 12,5% дітей вміють організовувати інших, виконують командні ролі, 18,75% – однаково успішно виконують ролі, як командні, так вторинні; 18,75% дітей частіше підкоряються в грі іншим дітям і виконують вторинні ролі. Взаємостосунки дітей дошкільного закладу мають різноманітний характер: 25% дітей під час ігор конфліктують, але рідко, а інші 25% – часто сваряться, не хочуть ділитися іграшками, ці ж діти іноді проявляють агресивність. Опитування показало, що діти (КГ) мало вживають пестливих слів по відношенню до інших, до улюблених іграшок, до тварин. Одна дитина часто вживає пестливі слова, 37,5% дітей іноді вживають (коли кого жаліють, співчувають комусь), одна дитина взагалі не вживає пестливих слів. Для розвитку мовлення проводяться мовленнєві ігри, та дослідження показує, що 37,5% люблять ці ігри, але погано справляються із завданням, а 12,5% стараються не брати участі в іграх такого роду, 18,75% дітей можуть придумувати цікаві ігри, ігрові навички та прийоми в них

розвинені; у 31,25% дітей ці навички та вміння носять середню степінь розвитку; 18,75% дітей надають перевагу рухливим іграм, інтерес до книжок у них невеликий, дещо відстають в інтелектуальному розвитку. Діти із ЗНМ не дуже люблять і вміють розповідати казки 31,25% або розповідають їх погано 18,75%. Більшість дітей прагнуть до самостійності 31,25%, а також стараються довести справу до кінця, 12,5% не дуже прагнуть до самостійності, одна 6,25% дитина старається зробити так, щоб їй допомагали або й робили інші, а розпочату справу ніколи не доводить до кінця, 31,25% дітей проявляють рішучість, 18,75% не дуже впевнені в собі. Моторика дітей КГ 75% і загальна і дрібна розвинені середньо.

На цьому ж етапі дослідження, провівши аналогічне опитування вихователів дитячого будинку, було зроблено висновки про особливості дітей-сиріт.

Опитування показали, що діти рідко спілкуються з дорослими 25%, одна дитина спілкується, 18,75% дітей самостійно не спілкуються, аналогічна картина і в спілкуванні з ровесниками: 12,5% дітей люблять гратися наодинці, 37,5% погано спілкуються, вони граються і наодинці, і з іншими дітьми. В іграх, в основному, ці діти виконують вторинні ролі, хоча іноді 18,75% дітей успішно виконують і командні ролі. Граються діти дружно, хоча 12,5% іноді конфліктують, 25% дітей іноді вживають пестливі слова, а решта 25% взагалі їх не вживають, 31,25% люблять ігри із мовленнєвими завданнями, але погано їх виконують, а 18,75% дітей стараються взагалі не брати участі у цих іграх. Ігрові навички та вміння у усіх дітей розвинені в середній ступені. Інтелектуальний розвиток 12,5% дітей має середній ступінь, а 37,5% дітей надають перевагу рухливим іграм, інтерес до книжок невеликий, вони дещо відстають в інтелектуальному розвитку; 31,25% дітей-сиріт не дуже люблять і вміють розповідати казки; 18,75% розповідають погано, 25% дітей люблять робити все самостійно, навіть, якщо і не вміють, інші 25% дітей не прагнуть до самостійності. Загальна та дрібна моторика у всіх дітей ЕГ 50% розвинені середньо. За результатами проведеного анкетування вихователів можна зробити висновок, що особистісні особливості і взаємовідносини з оточуючими дітей дошкільного віку в дитячому садку та дітей-сиріт значно відрізняються. Так, у дітей із ЗНМ у закритому закладі, на відміну від дітей, які виховуються в дитячому садку,

переважає ситуативно-ділова форма спілкування, що не відповідає віковій нормі. Також тут спостерігаються труднощі у здійсненні мовленнєвого спілкування з ровесниками. В іграх діти контрольної групи беруть на себе і командні ролі, тобто ролі лідерів, а діти-сироти в більшості випадків граються наодинці, іноді невеликими групами з 2-3- чоловік. У ході ігрової діяльності спостерігається невисокий рівень її розвитку: бідність сюжету, низька мовленнєва активність її учасників. Діти експериментальної групи інколи конфліктують, часто сваряться під час ігор, навіть бувають агресивними, часто ображають інших. Що стосується самостійності, то ця риса особистості більш притаманна дітям контрольної групи. Ігрові навички та вміння у дітей, які виховуються в умовах закритого закладу, розвинені середньо. Діти обох груп дослідження погано розповідають або не вміють розповідати казок; складати розповіді, оскільки мовлення розвинене недостатньо. У них загальна та дрібна моторика носять середній рівень розвитку.

Наступним етапом дослідження було проведення тесту Ю.З. Гільбуха щодо фонематичного слуху, словника, короткочасної пам'яті дитини та здатності робити умовисновки. Були отримані результати:

1. Дошкільники із загальним недорозвитком мовлення, які виховуються в умовах закритого закладу і є сиротами чи дітьми позбавленими батьківського піклування, мають нижчий рівень розвитку фонематичного слуху, ніж їх ровесники із ЗНМ у дитячому садку.
2. Словниковий запас дітей-сиріт із ЗНМ та дітей, які виховуються в умовах дитячого садка, не відповідає віковим нормам. Проте, у дошкільників закритого закладу рівень вербального розвитку нижчий.
3. Короткочасна пам'ять та здатність здійснювати найпростіші умовисновки у дітей дошкільного віку обох груп має у більшості випадків середній рівень. Та все ж при порівнянні даних спостереження діти-сироти мають нижчі показники, ніж їх ровесники у дитячому садку.

Обстеження дітей із загальним недорозвитком мовлення виявило недостатній рівень сформованості загальних та спеціальних орієнтацій, тобто поряд із різноманітними відхиленнями у фонетиці, лексиці та граматиці у більшості дітей

недостатньо сформовані в тій чи іншій мірі пам'ять, увага, навички конструктивної діяльності.

Найвиразнішим показником у дітей-сиріт є відставання експресивного мовлення при відносно сформованому розумінні зверненого мовлення. Мовлення цих дітей малозрозуміле.

У дітей-сиріт, які виховуються у закладах закритого типу, слабше сформована сенсорна, інтелектуальна і емоційно-вольова сфера, ніж у їх ровесників, які виховуються в дитячому садку. Їм притаманне і деяке відставання в розвитку рухової сфери, яке характеризувалося поганою координацією рухів, невпевненістю у виконанні дозованих рухів, зниженням швидкості та спритності виконання. Найважче виконувались рухи за словесною інструкцією. Особливо погані показники цього параметру у дошкільників спеціального закладу.

Діти із загальним недорозвитком мовлення відставали у відтворенні рухового завдання по просторово-часовим параметрам, порушували послідовність елементів дії, опускали її основні частини. Спостерігалася недостатня координація пальців, кисті руки, недорозвиток дрібної моторики.

У дітей із ЗНМ (ЕГ) спостерігалися неузгодженість слів у реченні, вживання простої, непоширеної фрази. Вони розуміли звернене до них мовлення, на запитання відповідали одним-двома словами. Тут спостерігалися порушення всіх видів експресивного мовлення: пояснювального, описового, розповідного.

Результати анкетування показали, що у дітей із ЗНМ у спеціальному закладі, на відміну від дітей, які виховуються в дитячому садку, переважала ситуаційно-емоційна форма спілкування з дорослими, що не відповідає віковій нормі. Також тут спостерігалися труднощі у здійсненні мовленнєвого спілкування з ровесниками. Однак, у дітей (ЕГ) ці труднощі виражені більше: у них не сформовані комунікативні вміння та навички, а також на дітей впливає важкість мовленнєвого дефекту.

Отримані дані переконують у необхідності планомірного навчання, спрямованого на розвиток комунікативних вмінь та навичок дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Важливо розробити відповідні рівню їх мовленнєвого і когнітивного розвитку методики корекційно-педагогічного впливу, визначити реальні можливості оптимізації ігрової та навчальної діяльності.

Список використаних джерел

1. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика. – Запоріжжя: Просвіта, 2000. – 157 с.
2. Власенко И.Г. Особенности словесного мышления взрослых и детей с нарушениями речи. — М.: Просвещение, 1990. – 244 с.
3. Волкова Г.А. Личностные и речевые особенности детей с общим недоразвитием речи, страдающих психической депривацией // Распад и недоразвитие языковой системы: исследование и коррекция. – Л.: Перемена, 1991. – 291 с.
4. Жукова Н.С., Мастюкова Е.М., Филичева Т.Б. Логопедия. – Екатеринбург: АРД ЛТД, 1998. – 315 с.
5. Миронова С.А. Развитие речи дошкольников на логопедических занятиях. Книга для логопеда. – М.: Просвещение, 1991. – 108 с.

The article envisages the results of theoretic and experimental study of the psychologic and pedagogical correction of preschool children-orphan's general speech exhalation; the ways of this process' optimization.

Key words: children-orphan's, general exhalation of speech, correctional work.

Отримано: 25.09.2008.

УДК 159.928: 377.1

Н.І. Литвинова

Розвиток творчої особистості майбутнього фахівця художнього профілю

У статті розкриваються психологічні особливості розвитку творчої особистості майбутнього фахівця художнього профілю, психологічні умови, які оптимізують процес їх творчого становлення.

Ключові слова: творча особистість, розвиток творчої особистості, фахівець художнього профілю, творче становлення майбутнього фахівця художнього профілю.